

Alting c.s. Toch onderschatten zij het gewicht van eigenschappen als gevoel, hart en gemoed zeker niet. Zuiver Gronings klinkt Altings klacht over de kanker van het rationalisme, dat de rechten van het hart miskent.⁷⁸ Die werd een jaar later gevolgd door zijn oproep het gemoedsleven niet te onderdrukken ten faveure van het verstand.⁷⁹ Ogenschijnlijk zeer modern, en dus zeker niet Gronings is zijn opvatting over de wetenschap en het wonder. In het jaar 1870 had hij in *De Nieuwe Richting* immers geschreven uit te gaan van de wet van de causaliteit en een bovennatuurlijk ingrijpen van God uit te sluiten.⁸⁰ Dat leek strijdig met wat de Groningers voorstonden, maar we zullen nog zien dat Hofstede de Groot met een dergelijke opvatting, in elk geval voor een deel, wel kon meegaan. In diezelfde derde jaargang van 1870 wees Altings collega Van Wijk met nadruk op de vernieuwingen die de Groningers hadden gebracht, waarop de predikanten van *De Nieuwe Richting* hadden gebouwd en waarop zij nog steeds konden voortbouwen.⁸¹ Er is meer op dit vlak dat onze aandacht vraagt.

Ook deze moderne theologen uit Noord-Friesland hechtten aan de opvoedingsgedachte die zij zagen als 'leidingen Gods' en het doel van die opvoeding, opleiding zouden de Groningers bij voorkeur zeggen, was de mens te brengen 'tot de volstreckte eenheid met God!'⁸² Principieel verschilde dit niet veel van de opvattingen van De Groot en de zijnen die o.m. spraken van een opleiding van de mens tot Godegelijkvormigheid. Er blijkt meer verwantschap te zijn. Bij de verdediging van hun positie wezen deze predikanten ook op de betekenis van nationale reformatoren als Geert Groote, Wessel Gansfort, Rudolf Agricola en Desiderius Erasmus.⁸³ Zij waren de dragers van de vrijheid en symboliseerden de ontwikkeling van de menselijke geest, daarnaast vernieuwden en hervormden zij de kerk. Dit schreef de predikant van (Ooster-) Nijkerk A.B. van Kuyk. Een jaar daarvoor had zijn Sneeker collega dr. M. Niemeyer al betoogd dat het in de negentiende eeuw van grote liberaliteit zou getuigen als de (Hervormde) kerk zich zou vernieuwen en hervormen, 'in den geest van onze vaders, den geest der vrijheid.'⁸⁴ Dan zou de kerk

een heilsinstituut kunnen worden die godsdienst en zedelijkheid bevorderde tot 'ontwikling tot Koninkrijk Gods', aldus de Hervormde pastor van Bergum W. Zaalberg.⁸⁵ Zo'n hoge betekenis kenden ook de Groningers toe aan de (nationale) geschiedenis en de (vaderlandse) kerk. Daarin zag men immers: een gebeuren tussen God en mens die steeds meer moest leiden naar het heil. Niet alleen in het leven na de dood zou dit laatste gestalte krijgen, ook het aardse leven zou daarvan worden doordrenkt. Vandaar ook dat in beide bewegingen de sociale component zo sterk was. Wat betreft onze Noord-Friese theologen bleek dat niet alleen in hun veertiendaagse orgaan. Ook andere publicaties van hen gaven hiervan blijk.⁸⁶

Wonder en Opstanding

Eén punt is nog niet direkt aan de orde gekomen. Dat is de – ogenschijnlijk – belangrijkste strijd-vraag van Groningers en modernen: de plaats en de betekenis van wonder en opstanding. In mijn proefschrift heb ik hieraan veel aandacht geschonken en aangetoond dat sommige Groningers ook het spiritisme te hulp riepen om bv. de opstanding (Jezus als gematerialiseerde geest!) aannemelijk te maken. Hoe nu dachten de leden van 'Onze Krans' over zulke kernpunten van het christelijke geloof? Reilingh beschreef de opstanding als een 'bericht van eene gebeurtenis, welke, op zijn minst met de ons bekende wetten Gods in strijd is, welker werkelijkheid nog moet, maar niet kan bewezen worden'.⁸⁷ Carpentier Alting verwierp, zoals wij reeds zagen, een bovennatuurlijk ingrijpen met een beroep op de wet van oorzaak en gevolg⁸⁸ en de predikant van Nes, Bokma de Boer, karakteriseerde het jaar daarop de opstanding als een droom, als een visioen.⁸⁹ Hij beschouwde dit bijbelverhaal als één van de gedenkstukken van het geloof van de discipelen.⁹⁰

In het bovenstaande zit overigens jegens acceptatie of verwerping van het wonder wel enige ruimte, zoals bleek uit Reilinghs opvatting, dat de realiteit van het wonder nog bewezen moest worden. Een moderne voorman als C.W. Opzoomer zou dit niet op een dergelijke wijze hebben hebben